

מאת המחברת/העורכת:

"...צועד על אדמה ללא-צל ... מאסף פיסות-נייר של ערך כטיפות טל..." – כך מתאר א.ב.ג. את עצמו במאמר גדול שכתב לקראת קבלתו את פרס אבי-חי, בשנת 1996, והוא אז כבן 80. מבחינת מעמדו הציבורי, היה זה רגע-השיא של חייו: הוא הוכר ברבים כאישיות שפועלה זכה להוקרה לאומית. הפרס הזה הוענק לו במשכן הכנסת, במעמד ראשי מדינה, אנשי רוח, מורי הלכה והרבה מאד חברים – לדרך, להשקפת עולם, למפעל-התרבות שבנה.

הוא מעולם לא קרא בציבור את הדברים האלה. הקרובים אליו ידעו, כי מעבר ליום השמחה הוא צופה עתיד לוט בערפל – עתידו של מפעל-חייו: ארכיון החגים הגדול. החומר עצמו, היטיב אריה לדעת, יתקיים. השאלה הגדולה היא – יהיו לו דורשים? יהיה בו צורך? איש לא היה מודע כמוהו לסימני השאלה האלה. הם אולי לא העיבו על שמחת ההישגים, אך בהחלט הכניסו את השמחה הזאת לממדיה הנכונים.

אבל לא רק ארכיון-החגים ומקומו החשוב בתרבות הקיבוץ נותרו כיד-זכרון לחייו ולעבודתו העצומה של אריה. בצידם – ולא בצילם – צבר האיש, לאט-לאט, לקט עצום של ניירות: מיסמכים, רשימות, מכתבים, ראיונות כתובים או מתומללים, צילומים אין-ספור, קטעי עיתונות – תיקים על גבי תיקים, מעטפות גדושות – חומר שבחלקו הגדול נשאר כפי שנאסף בידי אריה, ממלא את ארונות חדר-עבודתו, את המדפים שעל הקירות ואת המגרות של שולחנו. זהו ארכיונו האישי, שעד עתה לא טופל ביד מקצועית, והוא הבסיס לכתיבתו של ספר זה.

הפגישה עם החומרים האלה, מיונם, קריאתם בזה אחר זה (רבים מהם – שוב ושוב) האירו מחדש את דמותו המרתקת של האיש הזה. הוא איחד ברוחו תכונות שעשו אותו יחיד ומיוחד. וגם ממרחק עשר השנים שעברו כבר מאז הסתלקותו מעוררות את הרצון והצורך לספר על חייו, לתאר את הקווים שאיפיינו אותו, לפרוש את סיפורי מעשיו ופעליו, ובאחת – לנצור אותו משיכחה.

ברצון ובשמחה נעניתי לאתגר. היכרתי את אריה מאז שנים רבות – מתקופות פעילותי כרכזת התרבות בקיבוצי, ומאוחר יותר – כרכזת התרבות של הקיבוץ הארצי. הוא היה בשבילנו יסוד ובסיס לפעילות התנועתית בתחום מסורת החגים, כולנו עלינו אליו לרגל, שום סמינר-תרבות רציני לא התקיים בלעדיו, וילקוטי החגים שהגה והוציא לאור (יחד עם שותפיו המסורים והמתמידים, ובראשם – אהרן חפץ ז"ל מקיבוץ כברי ויבל"א צבי שוע מקיבוץ

געש) היו כלי-העזר העיקריים בעבודתו הסיזיפית של כל רכז-תרבות, מתחיל כוונתיק.

פגישתי האחרונה איתו היתה כשבא, כאורחי האישי, לחוג עמנו בגן שמואל את חג האסיף, שאת מתכונתו החדשה (אז) ראיתי, במידה מסויימת, כיצירה אישית. במשך כל הערב היתה לי נוכחותו גורם מאתגר: מה חושב אריה? איך נראה לו החג שלנו? – וכשקיבלתי ממנו, כמה ימים אחר כך, גלויה בכתב-ידו המוכר היטב לכל מי שהיה עמו בקשר, ובה דברי שמחה על היוזמה ודברי שבח על הביצוע בצד דברי ביקורת (עדינה מאד) על כמה כשלים (הקורים תמיד) – היתה הרגשתי כשל מי שעמד סוף-סוף בבחינת הבגרות האחרונה שלו...

כמות החומר האדירה בארכיונו האישי של אריה הציבה בעיות קשות: כמה לקחת? במה להשתמש? על מה לוותר? איך להבטיח, מצד אחד, תיאור מדוייק מבחינת העובדות ונאמן מבחינת הרוח, ומצד שני – איך להימנע מעומס-יתר, מעודף פרטים? חייו של האיש אכן עמדו בסימן עומס-היתר שנטל על עצמו תמיד, אך על ספר חלים כללים מסוג אחר. איך מבטיחים את האיזון ההכרחי בלי לפגוע ביחודו ובסגוליות חייו ועבודתו?

לא פשוט היה להחליט על תכנית הספר, על תכניו ועל היקפיו. הרבה היה עלינו לסנן, ומוקדי פעילותו הרבים של אריה אילצו אותנו לא פעם "לעשות סדר" ודירוג, שהוא עצמו – בחייו – לא עשה מעולם. סדר-היום שלו לא כלל שיגרה, ובלחץ יצר התייעוד הבלתי-נלאה שלו לא תמיד התפנה ל"זוטות" כמו רישומי תאריכים, ציון מקורות וכיו"ב. (למזלנו, הקדים אותנו במלאכה זו ארכיון בית השיטה, שהעמיד לרשותנו את "כרטיסו האישי" של אריה בן-גוריון, ובו 442 פריטים שכתב בעצמו, כשהם מתוארכים במידת הדיוק האפשרית, ועוד כמה עשרות פריטים שכתב ושנכתבו עליו, ללא ציוני תאריכים. רשימה זו הקלה מאד על העבודה, ועל כך הוקרתנו ותודתנו לעובדי הארכיון).

בחזית ההתלבטות הזאת היינו, בעיקר, שניים: חגי בן-גוריון, בנו של אריה, שנטל עליו את היוזמה להחיות את מצבורי החומר ולהפיק מהם את העיקר, ואת האחריות להנצחת דמותו של האיש שהקדיש את עיקר שנותיו לבניית מסורת קיבוצית חדשה בתחום התרבות והחגים. אני קיבלתי מידיו את התיקים, וכמקובל על כותבי ביוגרפיות מיינתי, סידרתי וקראתי. יחד גיבשנו מסגרות תוכן ותחומי עניין. ואחר כך היתה הכתיבה, שלוותה כל העת בעיון במיסמכים, בחירת קטעים רלבנטיים לנושאי העבודה, ושילובם ברצף הסיפור.

בצד עיון בחומרי הארכיון, קיימתי כמה שיחות עם אחדים מחבריו של אריה, מאלה שהיו קרובים אליו במיוחד. דבריהם משולבים בפרקי הספר.

ידידו-מנוער **עזריה אלון**, חבר בית-השיטה אף הוא, תרם לספר כמה פרקי זכרונות מתקופת ראשיתו של הקיבוץ - חומר שאין לו תחליף. תודתנו לעזריה. גם שאר המרואיינים נענו ברצון לפניותינו, ואנו מודים להם מאד על הסיוע (רשימת המרואיינים – בין הנספחים לספר).

בעיה בפני עצמה היתה ההתייחסות למשפחת מוצאו של אריה – משפחת גרין - בן-גוריון.

לדויד בן-גוריון, דודו של אריה, קמו כמה ביוגרפים, ובספרים שכתבו מתוארות המשפחה, העיר פלונסק, ודמותו רבת החשיבות של אביו. עיקר הדגש בביוגרפיות אלו הושם, כמובן, על אישיותו ומעשיו בתקופת ההבשלה של מנהיגותו, ועל השפעתו וחשיבות דמותו בהיסטוריה של מדינת ישראל. הפרטים הנוגעים לבני משפחתו לדורותיהם, לעומת זאת, מעטים מאד. אריה בן-גוריון ראה בדודו דמות-מופת, החשיב וטיפח את הקשרים עמו ככל שניתן היה – יותר מכל בן-משפחה אחר (דב"ג לא עודד, בלשון המעטה, מסורות ומסגרות משפחתיות, ויחסו זה השפיע וקבע את קשרי המשפחה גם לדורות שלאחריו). הפרק "דויד, דודי", העוסק בכל אלה, נמנע איפוא במודע מתיאור דמותו הפוליטית-היסטורית של דב"ג, ונוגע רק בקשרים שבין אריה לדויד (שעוצבו והושפעו עד מאד מהקשר החריג והיציב שהתקיים בין ציפורה בת-גוריון, אחות דויד ואמו של אריה, לבין דב"ג). לצורך זה עמדו לרשותנו מקורות פרטיים (מכתבים, קטעי יומנים) שלא כולם מוכרים לציבור הרחב. בפרק "משפחת גרין", החותם את הספר, נגענו לעומת זאת רק בראשי הפרקים הציבוריים של חיי דב"ג, ואף זאת, כמובן, במכוון. כל המבקש ללמוד יותר על חייו יפנה אל הביוגרפיות הרחבות הקיימות.

עזרה רבה נעזרנו גם באנשי "מכון שיטים", בוג'ה ואבי זעירא, שומרי ארכיון החגים ע"ש אריה בן-גוריון וממשיכי מורשתו. תודתנו להם. אין ספק כי המלאכה נמשכת.

מילה אחרונה:

במשך שנה חייתי תחת רושם דמותו המיוחדת של אב"ג. הוא עורר בי השתאות, זכרונות רבים והערכה עצומה. על החוויה הזאת אני אסירת תודה.